

ISSN 1392-8295

UK
Uniwersytet
Jana Kochanowskiego w Kielcach

mokslo darbai transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2012 Nr. 21 (26)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 21 (26)

MOKSLINIS TĖSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Mokslo kryptis: filologija (04H). Mokslo sritys: gramatika, semantika, semiotika, sintaksė (H 352), bendroji ir lyginamoji literatūra, literatūros kritika, literatūros teorija (H 390).

Pagrindinės kalbos: lietuvių, lenkų, anglų, rusų.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

Dziedzina naukowa: filologia (04H). Tematyka badawcza: gramatyka, semiotyka, semantika, syntaktyka (H 352), literatura ogólna i porównawcza, krytyka literacka, teoria literatury (H 390).

Podstawowe języki: polski, litewski, angielski i rosyjski.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

Scientific field: philology (04H). Research areas: grammar, semantics, semiotics, syntax (H 352), general and comparative literature, literary criticism, literary theory (H 390).

The journal accepts articles and correspondence written in English, Lithuanian, Polish and Russian.

Įregistruotas tarptautinėse duomenų bazėse / Indeksowane w międzynarodowych bazach danych / Abstracted and indexed by the international databases

Balcan Rusistics (2004)
<http://www.russian.slavica.org>

Russian Language, Literature and Cultural Studies

CEEOL (2005)
<http://www.ceeol.com>

Central and Eastern European Online Library

EBSCO (2006)
<http://www.ebsco.com>

Humanities International Complete
Current Abstracts
Humanities International Index
TOC Premier

MLA (2007)
<http://www.mla.org/>

Modern Language Association International Bibliography

Index Copernicus (2008)
<http://www.indexcopernicus.com>

Index Copernicus

Redakcijos adresas / Adres redakcji / Address of the editorial board

Žurnalas „Respectus Philologicus“
Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas, Lietuva
Tel. +370 37 750 536

El. paštas / E-mail respectus@gmail.com

Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://filologija.vukhf.lt>

Moksliniai ir kalbos redaktoriai / Redakcja naukowa i językowa / Scientific editors

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)

Kazimierz Luciński, Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)

Algis Braun (anglų kalba / język angielski / English language)

Eleonora Lassan, Viktorija Makarova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Pagrindinė redaktorė / Redaktor prowadzący / Publishing editor

Viktorija Makarova

ISSN 1392-8295

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2012

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2012

Ilona Mickienė

Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, Kaunas, LT-44280, Lietuva
Tel. +370 37 422 604
El. p. ilona.mickiene@gmail.com
Moksliniai interesai: leksikologija, onomastika, žodžių daryba

Rita Baranauskienė

Vilniaus universitetas
Kauno humanitarinis fakultetas
Muitinės g. 8, Kaunas, LT-44280, Lietuva
Tel. +370 37 422 604
El. p. baranauskiene.rita@gmail.com
Moksliniai interesai: sintaksinė semantika, funkcinė gramatika, lingvistinė pragmatika

ONOMASTIKOS REZULTATAI GEOLINGVISTIKOJE: EKSPEDICIJŲ PATIRTIS

Straipsnyje apibendrinama dalis tiriamosios medžiagos iš visuotinės dotacijos projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“. Vienas iš projekto tikslų yra vienu metu surinkti svarbiausius sociolingvistinius duomenis iš viso lietuvių kalbos ploto ir atlikti pirminę jų analizę. Taip bus siekiama užfiksuoti XXI a. pradžios lietuvių kalbos situaciją. Šio straipsnio tikslas – apžvelgti vieną iš punkto klausimyno aspektų, t. y. paveldo dalies gyvosios kalbos vardyną: vietovardžius ir pravardes. Tiriami medžiaga rinkta anketinės apklausos metodu. Tyrimui pasitelkiamas aprašomasis, vietovardžių ir pravardžių analizės metodai, kuriais analizuojami Pasvalio, Kauno, Marijampolės apskričių tarminių punktų vietovardžiai, pravardės, aiškinamos liaudiškos punktų pavadinimų etimologijos. Tyrime dalyvavo 87 kelių kartų – jaunesniosios (iki 30 m.), vidurinės (31–49 m.) ir vyresniosios (50 m. ir vyresni) – tarmių atstovai, tiek vyrai, tiek moterys. Projektas dar tik startuoja, todėl kai kurios išvalgos yra pirminės, tikslintinos projektui pasibaigus.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: onomastika, toponimai, pravardės, liaudiškos etimologijos.

Pirmasis vietovardžius iš gyvosios kalbos pagal aiškia metodiką ėmė rinkti Vaižgantas (LVŽ 2008, p. XIII). Netrukus pradėjo juos rinkti Kazimieras Būga. Pasak kalbininko, „nerašytajai tautų istorijai, vadinajamajai proistorei, tirti lyginamasis kalbų mokslas turi du šaltinius, kurių vieną sudaro žmonių, antrą – žemės kalba“ (Būga 1961, p. 493). Vėliau jo darbą tęsė nemažas būrys kalbininkų: rinktos anketos, organizuotos kalbininkų ir studentų ekspedicijos. Po karo vietovardžių rinkimas vyko toliau. Jis suintensyvėjo po to, kai 1958 m. Mokslų akademijos lietuvių kalbos ir lite-

ratūros institute buvo įsteigta Toponimikos grupė. 1976–1986 m. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas kartu su Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija organizavo vienuolika didelių ekspedicijų į atskirus rajonus (plg. LVŽ 2008, p. XIX). Onomastikos ir dialektologijos ekspedicijos buvo rengiamos ir Vilniaus universiteto Kauno humanitariniame fakultete. 1979–1989 m. kartu su kitais VU KVF¹ studentais, vadovaujant Albertui Ružei, surinkta Žemaiti-

¹ VU KVF – Vilniaus universiteto Kauno vakarinis fakultetas (dabar Kauno humanitarinis fakultetas).

jos krašto Telšių, Mažeikių, Akmenės ir du trečdaliai Skuodo raj. onimų. Tada buvo organizuojama ir po dvi dvidienes ekspedicijas per metus į Lietuvos kalbininkų (pvz., Juozo Balčikonio, Jono Kazlausko ir kt.) gimtąsias vietas rinkti onimų. 1977–1988 m., vadovaujant Alvydui Butkui, rinkti Ukmergės, Molėtų, Utenos, Kauno, Pasvalio, Biržų, Jurbarko, Lazdijų raj. onimai. 1995–1998 m., vadovaujant Albinai Pribušauskaitei, buvo įrašyta Pasvalio raj. Skrebotišio parapijos tarmė ir, vadovaujant Albertui Ružei, – Akmenės raj. Viekšnių tarmė. Iš surinktos medžiagos apginta disertacija². Vėliau Kauno humanitariniame fakultete kalbos ekspedicijos nebuvo organizuotos.

Atsiradus galimybei dalyvauti visuotinės dotacijos projekte „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“³, pasirodė ypač įdomu dar kartą išgirsti „žemės kalbą“, užfiksuoti naujai atsiradusius onimus, nes už tikrinių vardų slypi vienietinės realijos, pavieniai objektai, kurie dažnai būdami labai seni, išsaugoję archajiškų leksikos, žodžių darybos, fonetikos elementų, padeda išaiškinti kai kurias kalbos istorijos, krašto praeities, etnogenezės, migracijos, etninės istorijos problemas.

Vienas iš projekto tikslų yra vienu metu surinkti svarbiausius sociolingvistinius duomenis iš viso lietuvių kalbos ploto ir atlikti pirminę jų analizę. Taip bus siekiama užfiksuoti XXI a. pradžios lietuvių kalbos situaciją. Šio **straipsnio tikslas** –

apžvelgti vieną iš punkto klausimyno aspektų, t. y. paveldo dalies gyvosios kalbos vardyną: vietovardžius ir pravardes. Tiriama medžiaga – vietovardžiai, pravardės, liaudiškos etimologijos – rinkta anketinės apklausos metodu, pateikėjams pasakojant apie gyventą ir gyvenamąją vietą, teikiant asmeninio pobūdžio informaciją, atskleidžiant sociolingvistines nuostatas. Tyrimui pasitelkiamas aprašomasis, vietovardžių ir pravardžių analizės **metodai**.

Kol kas tirti Pasvalio, Kauno, Marijampolės apskričių tarminiai punktai. Projektas dar tik startuoja, todėl kai kurios išvalgos yra pirminės, tikslintinos projektui pasibaigus. Tyrime dalyvavo 87 kelių kartų – jaunesniosios (iki 30 m.), vidurinės (31–49 m.) ir vyresniosios (50 m. ir vyresni) – tarmių atstovai, tiek vyrai, tiek moterys. Respondentų buvo prašoma pateikti punkto liaudišką etimologiją, išvardyti žinomus buvusius ir esamus vietovardžius ir pravardes.

Vietų pavadinimai

Vietų pavadinimų teikimo statistika tirtuose punktuose yra skirtinga, pvz., Ažuolų Būdoje 0, Išlauže 2, Rumšiškėse ir Bartninkuose po 4 (kiti 5 Bartninkuose pateikėjų nurodyti vietovardžiai yra traukos centruose už 15–20 km), Skriaudžiuose 5, Prienuose 8, Mauručiuose 10, Saločiuose 11, Pasvalyje 15, Vilkijoje 18.

Pastebėta, kad vyresniosios kartos pateikėjai dar prisimena ir vardija anksčiau buvusių vietų vardus, jaunesniosios kartos atstovai senesnių vietovardžių nežino, dažniau pateikia miesto dalių, savaip įvardijamų susitikimo vietų vardus, kurie jiems reikšmingi, o vidurinės kartos pateikėjai vardija miškų, piliakalnių, kaimų, upelių pavadinimus.

² MICKIENĖ, I., 2001. *Telšių rajono toponimų daryba*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas.

³ „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028).

Visi užrašyti toponimai suskirstyti į klases pagal tai, kokį objektą jie įvardija. Išskiriamos tokios toponimų klasės:

- a) oikonimai (24): *Bacynė sod.*, *Šalčynė sod.* (Iš), *Paežerių dvaras*, *Sausinykai vnk.*, *Lakštučiai vnk.* (Brt), *Kregždynė sod.* : *Kregždienės sodyba* (Mrč), *Saločių vienkiemis*, *Murziškių vienkiemis* (Slč), *Mikalauskynė sod.*, *Daunorynė sod.* (Skrd), *Padauguvos dvaras*, *Jagminiškių dvaras*, *Kelpšos ūkis*, *Majarų ūkis* (Vlkj), *Valakėliai k.*, *Daujėnai k.*, *Joniškėlis k.*, *Pumpėnai k.*, *Ustukai k.*, *Karpių dvaras* (Ps), *Užtakų kaimas* (kaimo vietoje esanti Užtakų gatvė), *Bivylių kaimas* (Rmš), *Deltuvynė sod.* (Skrd);
- b) oronimai (14): *Vištyčio piliakalnis* (Brt), *Mergelės kalnelis* (Mrč), *Migonių piliakalnis*, *Ažuolpamūšio piliakalnis*, *Velniakalnis plkln.* (Ps), *Barabulės kalnas* (prie Baranauskų, kurių pravardė Barabulės, sodybos esantis kalnas), *Nuotakų kalnas* (Prn), *Mergakalnio piliakalnis* (Rmš), *Ringovės piliakalnis*, *Kryžių kalnelis*, *Pakaruoklio kalnas*, *Jautšakio piliakalnis*, *Vilkų kalnas* (apie jį daug vilkų buvo), *Krasauskų kalniukas* (Krasauskų sodyboje, ten vyko šokiai) (Vlkj);
- c) drimonimai (12): *Visbagirio miškas*, *Vištyčio miškas* (Brt), *Kulikutės miškas* (Prn), *Saločių miškas*, *Šakarnių miškas*, *Škemėnų miškas*, *Kuzmiškis mš.*, *Pakamačio miškas* (Slč), *Beržynėlis mš.* (Skrd), *Pagirių miškas*, *Padauguvos miškas*, *Karalgirio miškas* (Vlkj);
- d) hidronimai (7): *Ežeras b.*, *Vištyčio ežeras* (Brt), *Lėvuo up.*, *Mūša up.*, *Nevėžis up.* (Ps), *Biris upl.* (Slč), *Nedėja up.* (Rmš);
- e) hodonimai (3): *Bajorkelis kl.*, *Žydkelis kl.* (Slč), *Žverinčiaus takas* (Prn);
- f) agronimai (2): *Družinų laukai*, *Dumšaičių laukai* (Mrč);
- g) kiti toponimai (20): *Vištyčio malūnas*, *Vištyčio akmuo* (Brt), *Kalkinė* – anksčiau laikydavo kalkes, *Žalikė* – žaliai nudažyta parduotuvė, *Mauručiu parkelis* – buvęs Kučingio sodas, dabar iškirstas, *Bamas vt.* – vieta, kur virdavo smalą (Mrč), *Joniškėlio respublika*, *Balsių malūnas*, *Pagrindinis miesto parkas* (Ps), *Šveicarija* – Prienu miesto rajonas, įsikūręs gražioje vietoje, *Moliakalnis* – Prienu miesto rajono pavadinimas, *Dvariukas* – Prienu miesto rajono pavadinimas, *Tartokas* – Prienu miesto rajono pavadinimas (Prn), *Saločių parkas* (Slč), *Prūskapinės kp.* (Skrd), *Lapynas* – lapių ferma, *Dubysos kriokliai*, *Žydu kapinės*, *Skiedrinė vt.*, *Padubysio malūnas* (Vlkj).

Sudėtinių toponimų, kurių pirmasis komponentas prielinksnis, o antrasis – bendrinis daiktavardis, pateikė jaunosios kartos respondentai: *Prie akmens vt.* – susitikimo vieta, nes šalia akmuo, *Prie stoties vt.* – susitikimo vieta prie autobusų stotelės (Mrč). Tokie toponimai yra gana momentiniai, trumpalaikiai, todėl sunku nuspręsti, ar iš viso jie laikytini toponimais.

Darybinė vietovardžių analizė atskleidė, kad daugiausia (47) užrašytų toponimų yra sudėtiniai vietų vardai. Sudėtinių toponimų vyravimas patvirtina paplitusią nuomonę apie tokio darybos būdo naujumą, nors pats darybos tipas gali būti senas. Su priesagomis dažniausiai sudaromi sodybų, vienkiemių vardai (pamatinis žodis – dažniausiai asmenvardis). Pasitaiko ir dūrinių.

Surinktų toponimų vardijimo motyvus kol kas išskirti sunku.

1979–1989 m. ekspedicijose surinktus vietovardžius buvo galima klasifikuoti ne tik darybiškai, bet ir aptarti jų semantiką. Jie atspindėjo tam tikras žmogaus gyvenimo realijas, todėl buvo galima nurodyti net toponimų vardijimo motyvus (Mickienė 2006, p. 152), pavyzdžiui:

- 1) atspindinčius agrarinę lietuvių prigimtį: *Ožk-inė* kln.: *ožkà*; *Tešmen-inė* kln.: *tešmuō* „žinduolių patelių pieno liaukos“;
- 2) atspindinčius pagoniškosios kultūros reliktus: *Aukōs kálnas*: *aukà*;
- 3) rodančius, kokia svarbi lietuvių mentalitetui krikščioniškoji tradicija: *Čiárto kálnas*: *čiártas* „velnias“; *Bažnýč-kaln-elis* kln.: *bažnýčia, kálnas*;
- 4) atskleidžiančius, kad lietuvis buvo labai pastabus tiek peizažo, tiek gyvosios gamtos skirtims: *Brūknių kálnas*: *bruknēs*; *Šešk-ýnė* kln.: *šėškas*;
- 5) žyminčius įvairius istorinius laikus, t. y. tų laikų specifines realijas: *Silos-inė* kln.: *silosas* „raugintas žalias pašaras“ [kolūkio realija]; *Cār-kálnis* kln.: *cāras, kálnas* [Lietuva Carinės Rusijos sudėtyje].

Vadinasi, smulkieji toponimai (miškelių, kalvų, raistų, pelkių, laukų, pievų, arimų, kelių pavadinimai) dar prieš dvidešimtmetį buvo žmogui reikšmingi.

Dabar situacija kiek kitokia. Respondentai, paklausti apie vietovardžius, pirmiausia vardija kaimus (esančius ar buvusius), smulkiųjų toponimų beveik nežino, o jeigu pasako, tai tuos, kurie buvo vartojami jiems gyvenant gimtojoje sodyboje, jų vaikystėje. Melioracija, vienkiemių naikinimas ir žmonių kėlimas į gyvenvietes,

sunaikino smulkiųjų vietų vardus, nutrūko galimybė juos perduoti jaunesniosios kartos atstovams. Jaunesniosios kartos atstovai smulkiųjų vietovardžių, išskyrus miškų, piliakalnių pavadinimus, visiškai nežino. Kalvų, raistų, pelkių, pievų, arimų vardų užrašyti nepavyko.

Vyresniosios kartos žmonės, sukelti į gyvenvietes, ir dabar jaučiasi svetimi. Su nostalgija prisimena ankstesnius laikus, kai gyveno gimtajame kaime ar vienkiemyje, ten vykusias talkas, gegužines, atlaidus, pagalbą vienas kitam, artimą bendravimą su kaimynais. Jų kalboje liejasi vietų vardai, pravardės, pavardės, vardai, įvairūs etnografiniai pasakojimai, tautosaka iš gimtosios aplinkos. Dabar gyvenvietėse ar aplink jas esančių vietų vardų jie nebežino, nes aplinka jiems svetima, objektai nėra reikšmingi ir jų įvardyti nėra reikalo (pvz., niekaip nevadina šalia esančios balos, nes iš jos nesemiamas vanduo, joje nebesimaudoma).

Pastebėta, kad tirtose kaimo vietovėse formuojasi dar vienas gyventojų sluoksnis – vasarotojai. Tikriniai vardai, kurie tik įvardija, individualizuoja tikrovės objektus, jiems nėra reikalingi; „prijaukinti“ aplinką šiems žmonėms nėra poreikio, jie tenkinasi bendriniais vardais: upelis, miškelis.

Taigi naujų toponimų nebeatsiranda, o senieji – po truputį į užmarštį nusineša informaciją apie konkrečią vietovę, joje gyvenančius žmones, jų kultūrą bei saviemonę.

Liudiškos etimologijos

Pavyko užrašyti keleto tirtų punktų liudiškas etimologijas. Jas pateikė visų kartų tarmių atstovai: tiek jaunesniosios, tiek vidurinės ir vyresniosios. Dažnai liudiškos etimologijos yra atmetamos, nes prasilenkia su objektyvia tiesa. Tačiau toponi-

mų motyvacija svarbi net ir tada, kai nėra objektyviai teisinga. Kiekviena pateikta įžvalga yra maža žmogiškosios kultūros atkarpėlė, kuri neturi būti pamiršta.

Punkto pavadinimas paprastai siejamas su praeitimi, kas anksčiau toje teritorijoje buvo, gyveno, vyko, pavyzdžiui: Ažuolų Būda – *augo daug ažuolų, todėl taip ir pavadinta. Pastatyta daug namų iš ažuolų. Būta ir pravardės Budka*⁴; Išlaužas – *išlaužtas miškas*; Mauručiai – *Maurutis buvo žydas, turėjęs parduotuvę ir pradėjęs kurti Mauručių kaimą; Maurai – tokia žalia žolė pelkėse (vietovėje būta daug pelkių); Prienai – nuo kunigaikščio Aleksandro Prienio, gyvenusio Revuonoj; Puodžiai – prekiaavo puodais; Rumšiškės (dar vadinamos Rumškėmis, gyventojai – rumškėnais) – nuo pavardės Rumša; Vilkija – *vilkų gauja plaukė, daug vilkų būta, miškingas kraštas buvo.**

Kitų punktų pavadinimai kildinami iš vietovėje ir dabar esančių tikrovės objektų, pavyzdžiui: Skriaudžiai nuo *Skriaudupio* (upelio pavadinimas); Saločiai – *pakilesnė vieta, septynios salos; daug salų; daug salotų augo, Mūšos salos, salų sočiai, valgo sočiai, gyventojai – saliečiai, dėl to Saločiai.*

Pravardės

Kiek kitokia situacija su pravardėmis. Ne labai noriai respondentai atsako į šį klausimą, bet vardija ir savo vaikystėje girdėtas pravardes, ir dabartines. Jaunesniosios kartos atstovai gana noriai prisimena mokyklos laikus ir mokytojų pravardes, pateikia ir vieną kitą kaimyno pravardę (gražesnę). Esminis ir neginčijamas dabartinės pravardės požymis yra jos neoficialumas (Butkus 1995, p. 19).

Taigi galima išskirti kelis pravardžių sluoksnius: mokytojų ir kaimiečių. Deja, pravardinės nominacijos principai gana šiuolaikiški, sunku išvelgti archajiškesnių motyvų. Pravardžių teikimo statistika skiriasi, pvz., Ažuolų Būdoje 1, Išlauže ir Rumšiškėse po 2, Saločiuose ir Bartninkuose po 3, Pasvalyje ir Prienuose po 6, Vilkijoje 8, Skriaudžiuose 10, Mauručiuose 13.

Vyresniosios kartos atstovų pasakytos pravardės turi skiriamųjų ypatybių, pavyzdžiui, Mauručiuose buvo daug Skučų, todėl, siekiant juos atskirti, vadino įvairiomis pravardėmis: *Skučelis, Račius, Bakinis, Brizgus* – turėjo nedidelį ūkėlį, *Auksadantis, Žydinis* – panašus į žydą, *Pautienius, Kiaunė*. Iš pravardžių matyti, kad jos skiriasi šiomis ypatybėmis: vienos žymi profesiją (*Račius*), kitos išvaizdą (*Auksadantis, Žydinis*), socialinę padėtį (*Brizgus*), būdo ypatybes (*Kiaunė*).

Kita grupė pravardžių, pasakytų vyresniosios kartos atstovų, yra asmenvardinės kilmės, kai sutrumpinamos pavardės, pravardės kuriamos iš tėvavardžio, pavyzdžiui, *Laukys* – Laukaitis (Iš), *Vasilius* – Vasiliauskas (Brt), *Tamošiukas* – Tamošiaus sūnus, *Tomžentis* – Tomo žentas (Slč), *Baltriukas* – Baltrus, *Mikolas* – Mikalauskas, *Bačkius* – Bačkauskas (Skrd).

Jaunesniosios ir vidurinės kartos atstovai nurodo mokytojų pravardes, pavyzdžiui, *Rutuliukas* – stambi mokytoja, *Žirafa* – aukšta kūda mokytoja (Brt), *Kobra* – pikta geografijos mokytoja, *Sketmenas* – fizikos mokytoja, *Žardė* – Žardenskiėnė (mokytoja), *Paliutė* – Palenskiėnė (mokytoja) (Ps).

Dabartinė pravardė yra onomastikai motyvuotas neoficialus asmenvardis, o pravardės motyvu eina retas, išskirtinis žmogaus bruožas (Butkus 1995, p. 23).

⁴ Punktų pateikėjų kalba netaisyta.

Surinktas pravardes galima klasifikuoti pagal tai, ką jos žymi:

- a) asmens būdo ypatybės: *Žydas* – labai suktas žmogus (Ps), *Lietuvos Rytas*, *Kauno diena* (Vlkj), *Spyruoklė* – visada juda (Prn), *Šikius* (Rmš);
- b) išvaizdą: *Pelė*, *Ciba*, *Čigonas*, *Dra-konas*, *Žibas* (Mrč), *Mažylis* – 2 m. ūgio, 140 kg sveriantis žmogus (Prn), *Turkas*, *Sportinė Sraigė*, *Pingvinas* (Vlkj), *Bratka*, *Kubas*, *Plikis*, *Storpirštis*, *Pakulinis* – plaukai kaip pakulos (Skrd);
- c) pomėgius (veiklą): *Giedorius* – gražiai dainavo, giedojo (Slč), *Umba*, *Lambada* – mėgo dainuoti Lambadą (Vlkj), *Makabis* – sirgalius (Prn), *Vištininkas* (Rmš), *Drigmė* – visada girtas (Prn), *Guminis* – turi padangų verslą (Prn), *Lietuvaitė* – geria, šlaistosi po gatves (Ps);
- d) socialinį sluoksnį: *Ponas* – turtingas ūkininkas (Vlkj);
- e) yra asmenvardinės kilmės: *Budka* – (BūdA), *Barabulės* – taip yra vadinami Baranauskai (Prn);
- f) rodo tarties defektus: *Sasio* – rusė seselė (Iš).

Apibendrinimas

Darybinė vietovardžių analizė atskleidė, kad daugiausia užrašytų toponimų yra

sudėtiniai vietų vardai. Su priesagomis dažniausiai sudaromi sodybų, vienkiemių vardai (pamatinis žodis – dažniausiai asmenvardis). Toponimų vardijimo motyvus kol kas išskirti sunku.

Ištyrus liaudiškų etimologijų pavyzdžius matyti, kad punkto pavadinimas paprastai siejamas su praeitimi, kas anksčiau toje teritorijoje buvo, gyveno, vyko, palyginti retai – su vietovėje ir dabar esančiais tikrovės objektais.

Galima išskirti kelis pravardžių sluoksnius: mokytojų ir kaimiečių. Pravardinės nominacijos principai gana šiuolaikiški, sunku išvelgti archajiškesnių motyvų. Vyresniosios kartos atstovų pasakytos pravardės turi skiriamųjų ypatybių, yra asmenvardinės kilmės, kai sutrumpinamos pavardės, pravardės kuriamos iš tėvavardžio. Jaunesniosios ir vidurinės kartos atstovai paprastai nurodo mokytojų pravardes.

Galimybė dar kartą patyrinėti lietuvių vardyną, jo kitimus suteiks naujos informacijos ne tik kalbos mokslui, bet ir kitų sričių tyrėjams, kurie domisi ir stengiasi pažinti Lietuvoje gyvenusių ir gyvenančių žmonių mentalitetą, pasaulėjautą, rasti regioninius, kultūrinius skirtumus, aptikti ir aprašyti išnykusių baltų genčių oniminio substrato pėdsakus. Tolesnė, ne vien lingvistinė, bet kultūrologinė toponimų analizė galėtų atverti naujas tyrimų perspektyvas.

Sutrumpinimai ir santrumpos

BūdA – Ažuolų Būda
 Brt – Bartninkai
 Iš – Išlaužas
 Mrč – Mauručiai
 Ps – Pasvalys
 Prn – Prienai
 Rmš – Rumšiškės

Slč – Saločiai
 Skrd – Skriaudžiai
 Vlkj – Vilkija
 b. – bala
 k. – kaimas
 kl. – kelias
 kln. – kalnas

kp. – kapai
 mš. – miškas
 plkn. – piliakalnis
 sod. – sodyba
 up. – upė

upl. – upelis
 vnk. – vienkiemis
 vt. – vieta
 LVŽ – Lietuvos vietovardžių žodynas

Šaltiniai ir literatūra

BŪGA, K., 1961. Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė. In: K. BŪGA. *Rinktiniai raštai*, 3. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

BUTKUS, A., 1995. *Lietuvių pravardės*. Kaunas: AESTI.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2006. 3 elektroninis leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Lietuvių kalbos žodynas, 2005. T. I–XX, 1941–2002. 1 elektroninis leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Lietuvių pavardžių žodynas, 1985. T. 1 (A–B). Vilnius: Mokslas.

Lietuvių pavardžių žodynas, 1989. T. 2 (L–Ž). Vilnius: Mokslas.

Lietuvos vietovardžių žodynas, 2008. T. 1 (A–B). Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

MICKIENĖ, I., 2001. *Telšių rajono toponimų daryba*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas.

SIDERAVIČIŪTĖ-MICKIENĖ, I., 2006. Telšių rajono oronimų darybos ypatumai: lingvistinės ir ekstralingvistinės įžvalgos. In: *Prace bałtystyczne*, 3. Warszawa: Uniwersytetu Warszawskiego, 145–153.

Ilona Mickienė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: lexicology, onomastics, word derivation

Rita Baranauskienė

Vilnius University, Lithuania

Research interests: syntactic semantics, functional grammar, pragmatics

RESULTS OF ONOMASTICS IN GEOLINGUISTICS: EXPEDITION EXPERIENCE

Summary

This paper summarises the research material of the ongoing global grant project, “Modern Research of Geolinguistics in Lithuania: Optimisation of Network of Points and Interactive Spread of Dialectal Information.” The project aims to collect the most important sociolinguistic data of the entire Lithuanian language area, with the purpose of carrying out a primary analysis of the items found in order to make a record of the

Ilona Mickienė

Uniwersytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: leksykologia, onomastyka, słowotwórstwo

Rita Baranauskienė

Uniwersytet Wileński, Litwa

Zainteresowania naukowe: semantyka składniowa, gramatyka funkcjonalna, pragmatyka

WYNIKI BADAŃ ONOMASTYCZNYCH W GEOLINGWISTYCE: DOŚWIADCZENIE EKSPEDYCJI

Streszczenie

Artykuł jest podsumowaniem części materiału badawczego zebranego w ramach realizowanego obecnie projektu grantowego „Współczesne badania geolingwistyczne na Litwie: optymalizacja siatki punktów terenowych i interaktywna dystrybucja informacji dialektalnej”. Jednym z celów projektu jest zgromadzenie najważniejszych danych soejolingwistycznych z całego ob-

Lithuanian language situation at the beginning of the 21st century.

In fact, the collecting of toponyms started earlier, especially after the foundation of the Group of Onomastics at the Lithuanian Academy of Sciences, at the Institute of the Lithuanian Language and Literature in 1958. In the period of 1976–1986, the Institute, in collaboration with the Society of Heritage Protection and Regional Studies, launched 11 major expeditions to several regions of Lithuania. Expeditions on onomastics and dialectology were also organised at the Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities. In the period of 1979–1989, students of the Kaunas Faculty of Humanities, supervised by Albertas Ružė, collected the onyms in the Samogitian region (Telšiai, Mažeikiai, Akmenė and two-thirds of the Skuodas district). During the abovementioned period, two two-day long annual expeditions to the birthplaces of outstanding Lithuanian linguists (e.g., Juozas Balčikonis, Jonas Kazlauskas and others) were organised. In 1977–1988, the expedition members, under the direction of Alvydas Butkus, collected the onyms in such areas as Ukmergė, Molėtai, Utena, Kaunas, Pasvalys, Biržai, Jurbarkas, and Lazdijai.

The paper overviews one aspect of the item questionnaire, i.e., the onomastics of part of the live language heritage: toponyms and nicknames. The research is based on the descriptive method and deals with the analysis of the toponyms and nicknames of the dialectal items of the Pasvalys, Kaunas and Marijampolė counties. Moreover, it gives an explanation of the folk etymology of the item names. The research involved 87 informants (of both genders) from different dialect areas and of different generations – the younger (under 30 years old), the middle (31–49 years old), and the elder (50 years old and over). Due to the rather fresh start of the project, the current paper presents only some initial insights, which will be revised upon the completion of the project.

KEY WORDS: onomastics, toponyms, nicknames, folk etymology.

szaru języka litewskiego i dokonanie ich wstępnej analizy. Pozwoli to na zarejestrowanie sytuacji języka litewskiego na początku XXI wieku. Celem niniejszego artykułu jest przegląd jednego z aspektów kwestionariusza punktu, tj. nazewnictwa części dziedzictwa żywego języka: nazw miejscowych i przydomków. Materiał badawczy zebrano za pomocą metody sondażu ankietowego. W opracowaniu zastosowano metodę opisaną oraz metodę analizy nazw miejscowych i przydomków, za pomocą których analizowane są nazwy miejscowe i przydomki z punktów gwarowych w okręgach poswolskim, kowieńskim i mariampolskim, wyjaśniono ludowe etymologie nazw punktów. W badaniach uczestniczyło 87 informatorów (obojga płci) z różnych pokoleń – młodszego (do 30 roku życia), średniego (31–49 lat) i starszego (od 50 roku życia). Projekt dopiero startuje, dlatego niektóre spostrzeżenia mają charakter wstępny, zostaną one zrewidowane po zakończeniu projektu.

SŁOWA KLUCZOWE: onomastyka, toponimy, przydomki, etymologia ludowa.